

המסע ברכבת לאחור

מזיכרונות איש גרעין ישראלי

אפרים אסכולאי

המסע ברכבת לאחור
מזיכרונות איש גרעין ישראלי
אפרים אסכולאי

A Train Ride Backwards
Memories of an Israeli Nuclear Scientist
Ephraim Asculai

עורכים ראשיים: קונטנטו – הוצאה לאור בינלאומית
עריכה ספרותית: רות רמות
עריכת לשון: מירב שמבן
עימוד: תלמה אשר
עיצוב העטיפה: ליליה לב־ארי
צילום העטיפה: אפרים אסכולאי
הפקה: שני פרדו

© 2016 כל הזכויות שמורות לאפרים אסכולאי
ולהוצאה לאור בינלאומית Contento

איסרליש 22 תל אביב 6701457
www.ContentoNow.co.il

אין להעתיק ספר זה או כל חלק ממנו, וכן אין לאחסן בבנק נתונים או להעביר בשירותים מקוונים או לשכפל או לתרגם בכתב את הספר או כל חלק ממנו, ללא אישור בכתב מהמו"ל

מסת"ב: 978-965-550-510-8
דאנאקוד: 488-229
נדפס בישראל, תשע"ו 2016
Printed in Israel

הקדשה

לכם, בני משפחתי היקרים, מוקדש באהבה ספר זה. הוא נכתב בראש ובראשונה עבורכם, ולזכרה של עינתי, אהובתנו, שנלקחה מאיתנו בטרם עת.

הבעת תודה

ברצוני להביע תודה לנתנאל סמריק ולכל אנשי ההוצאה, על הרעיון להוציא לאור ספר זיכרונות זה ועל מימושו. תודה מיוחדת מגיעה לעורכת רות רמות ולעורכת הראשית ורד לוי-ברזילי, על עבודתן הנאמנה. בהחלט מגיעה תודה למרב שמבן על העריכה הלשונית. ותודה גדולה נתונה לאשתי עדנה, על קריאת טיוטת הספר ועל הערותיה המועילות.

"פר גינט: מי אתה?
בת הקול: אני עצמי.
האם תוכל גם אתה לומר זאת?"

(הנריק איבסן: "פר גינט"; מערכה שנייה, תמונה שביעית)

תוכן העניינים

7	פתח דבר
11	1. ילדות
16	2. נעורים בפרדס חנה
49	3. התבגרות בניו יורק
64	4. תל אביבי
105	5. לימודים בעיר הקודש
133	6. העבודה בקמ"ג
161	7. שנות ה־70
179	8. השאלה לצה"ל
196	9. פרויקט צ'רנוביל
245	10. השיבה הביתה
260	11. שבתון בווינגטון – פרישה לגמלאות
272	12. אינטרמצו
276	13. ואלה תולדות
280	14. הרהורים
296	15. עינת

פתח דבר

כל ההתחלות קשות. אין זו הפתיחה הראשונה. הראשונה תיארה את המצב לפני 25 שנה. רבע מאה עברה מאז! החיים נראו כבר די מסודרים, ללא הפתעות אפשריות מרובות. טעות! חשבתי גם ללכת מהסוף להתחלה, אבל נמלכתי בדעתי. למי אני כותב את שיבוא? בעצם אני כותב זאת עבור המעגל הראשון במשפחתי – מעגל מצומצם המונה עשר נפשות (כולל אותי). אם נרחיב ונכלול גם את אחי ומשפחתו יתווספו עוד כמה, החיים כולם בחו"ל, וזהו זה. ייתכן, אבל כלל לא בטוח, שהכתוב יעניין גם אחרים, אולי את אלה שיש להם נגיעה לסיפור. מדוע אני חושב כך? משום שמעולם לא הייתי דמות מוכרת, חשובה או מפורסמת. אולי כבר אבהיר: מעולם לא היו לי שאיפות גדלות. לא רציתי להיות מנהל חשוב, החולש על עובדים רבים, ברחתי מפוליטיקה כמו מאש. רציתי, ובהחלט הייתה זו שאיפה ברורה, להיות שותף לדברים גדולים ולעשות את חלקי בצורה הטובה ביותר האפשרית. אני חושב שהצלחתי למדי. שאיפה נוספת הייתה לי לחיי משפחה טובים, ללא מריבות (שכה העכירו את רוחי בילדותי), ואני חושב שגם בזה הצלחתי, ואם 54 שנות נישואים (בעת כתיבת דברים אלה) מהוות עדות כלשהי להצלחה, די לי בכך.

האם הייתה לי ילדות מאושרת? היא לא זכורה לי ככזו. מבחינה חומרית לא חסר לנו דבר. תמיד היה בבית אוכל, היה מקרר, היה רדיו. האם היה זה בית שמח? אולי בשנים הראשונות ממש, אבל מאז גיל שלוש הייתי ילד חולני, כואב, שבילה הרבה מזמנו במיטה ובבית, מכונס בתוך עצמו.

ככל הנראה הייתה לאבי שמחת חיים, אבל לאמי לא כל כך. סיפור ילדותה העגום ליווה אותה כל ימיה והשפיע רבות על מהלך חיי המשפחה. משפחת אבי הענפה עסקה כה רבות בוויכוחים ובמריבות, בהעלבות והיעלבויות, שדרוש היה מין לוח בקרה כדי לדעת מי מדבר עם מי ומי לא, ולא להסתבך במעבר ממחנה למחנה. מוזרים היו עסקי משפחה זו, נוקמת ונוטרת, שנים רבות לאחר אירועים שנשכחו מלב.

עד גיל שבע הספקתי לגור בתל אביב (בשלוש כתובות), במושב אביחיל (המבודד מאוד) בעמק חפר, בירושלים (גן ילדים וכיתה א'), שוב בתל אביב (כיתה ב'), ואז עברנו לפרדס חנה. וכמו במטה קסמים – ואני זוכר זאת כאילו הדבר קרה היום – הבראתי. ממש ביום שבו הגענו למושבה. חזרה אליי במקביל שמחת החיים, ואז החלה ילדותי. הייתי כבר קצת גדול בשביל זה, אבל כך היה.

שנים לאחר מכן, בהיותי כבר בן 16, השאירו אותי הוריי עם סבתי בתל אביב וחזרו לשליחות בארצות הברית, ואז בעצם מתחיל סיפורי האמיתי. לא אצא ידי חובה אם לא אספר את סיפור הוריי, ואת סיפורי באותן שנות הביניים, אבל הדבר יגיע בזמנו.

מפעם לפעם עולה בי השאלה, מדוע אני טורח להעלות על הכתב את סיפורי זה. אין לי תשובה ברורה לכך. לקח חשוב לדורות הבאים לא יהיה כאן. גם סיפור גדול וחריג אולי לא יהיה כאן. ייתכן שזהו הרצון להשאיר אחריי משהו בר-קיימא לדורות הבאים.

שלשום הגעתי במקרה, דרך גוגל, לערך באנציקלופדיה הדין בסב־אבי, אפרים פישל שטרן. מספר מילים לא רב המתאר בצורה יפה את האיש ופועלו. וזה כל מה שנשאר ממנו. זה גם מה שיישאר אחרי מותי, היות שאיני רואה מי מצאצאיי ייתן לבנו או לבתו את השם אפרים או אפרת. עם זאת, ייתכן שכתובים אלה יהיו יד לדור שלם של אנשים רגילים שהקימו מפעל חריג בכל קנה מידה שהוא – הקריה למחקר גרעיני־נגב – הקמ"ג – וזאת אף על פי שהכתוב פה מובא מזווית אישית ביותר.

1. ילדות

הילדות המוקדמת

נולדתי בתל אביב, בבית החולים פרויד (שכבר מזמן אינו קיים) בתחילת רחוב יהודה הלוי, בשעות שלפני הזריחה בכ"ב אדר ב' תרצ"ה, 27.3.1935. נדמה לי שזיכרוני הראשון הוא כתינוק המובא לשקילה אצל רופא הילדים ליד גן מאיר בתל אביב, אך יש המפקפקים באפשרותו של זיכרון זה, וייתכן מאוד שהצדק עמם. בכל מקרה, יש לי כמה הבזקי זיכרון משנות ילדותי הראשונות, ויש לי גם תחושה שאם ארצה בכך, אוכל להעלות זיכרונות נוספים. במבט לאחור, בכל אופן, נראים לי אותם ימים כתקופה יפה, עם הורים שהיו מאושרים למדי בחייהם, עם משפחה (מדרג שני) ענקית – שאליה עוד אשוב – המתחילה בתודעתי בדירה בקומה שנייה של בית לבן ברחוב שטנד, ולה מרפסת לבנה הפונה לחזית, בעיר לבנה שרוב רחובותיה עדיין חול.

תמונה א': ארוחת ערב במרפסת הדירה. אבי מביא לי צעצוע חדש: עמוד קטן ומוכסף שבראשו פנס רחוב מיניאטורי ובבסיסו סוללה הניתן להדלקה ולכיבוי באמצעות מתג. אני מניח אותו על

מעקה המרפסת, אור המרפסת כבה, ואני מדליק ומכבה את פנס הרחוב שלי. באותה מרפסת אני יושב ורואה את שיירות הגמלים עוברות לאטן ברחוב ומובילות זיפזיף מהים לאתרי בנייה.

תמונה ב': אנו הולכים ברגל לבקר את סבתי. כנראה בשבת (היות שלא נסעו אוטובוסים ורכב כמובן לא היה לנו), ואני אחוז בידי, בזהירות, מתנה ארוזה בקפידה – קומקום חרסינה זעיר ומעוטר, עבור הוויטרינה של הסבתא (הייתה לי סבתא אחת. השנייה מתה ברעב באוקראינה). גופו של הקומקום עדיין מצוי אצלנו בבית. המכסה אבד או נשבר בשנים הרבות שעברו מאז.

היות שעבודתו של אבי (במחלקת ההתיישבות או במחלקת העבודה של הסוכנות היהודית) התרכזה באותה תקופה בעמק חפר, עברנו באביב 1938 לאביחיל שעל יד נתניה. היה לנו בית קטן, לול תרנגולות לידו, אורווה לסוס אחד ובה סוס בשם דולפוס, כנראה בהשראת אירועי אותה שנה. להוריי היו חברים במושב ובכפר ידידיה הסמוך. במגרשים הסמוכים עדיין לא היו לנו שכנים קרובים ממש, והיינו די מבודדים. אני התחלתי ללכת לגן ילדים באותה תקופה. אבי הרבה בנסיעות, והיה לן בירושלים בימים ראשון ושני וחוזר הביתה רק בערב יום שלישי. פרט לשנים שבהן גרנו בירושלים, נמשך נוהל זה כעשור. כדי להקל את בדידותנו קנה אבי רדיו שלו הקשבנו בקביעות, ובפרט לפינת הילדים ששודרה באנגלית בכל ערב. עם אמי דיברתי אנגלית, ורק בכיתה ב' עברתי לעברית. הפסנתר של אמי, שבו ניגנה שעות רבות ביום, אפשר לה לתרגל והסב לי הנאה מרובה מאז ילדותי ועד לאותה תקופה שבה פסקה מלנגן.

תמונה ג': אבי מוצא חסידה שבורת רגל בשדה סמוך. הוא מביא אותה לידידנו הוטרניר, שחובש את הרגל, ואנו מכניסים אותה ללול התרנגולות (לשמור עליה מפני התנים, הצבועים וטורפים אחרים). החסידה, שהייתה כנראה צעירה, החלימה במהרה. ביום היינו מוציאים אותה מהלול ומשחררים אותה להתעופף ולצוד את מזונה. בערב הייתה מתייצבת ליד הלול, ואז היינו מכניסים אותה

ללינת הלילה, וחוזר חלילה. ידידותית הייתה חסידה זו, ואפשר היה ללטף אותה ולשחק עמה. בשכונה גר ילד בגילי, מוישל'ה, שפחד מהחסידה פחד מוות. עליי להתוודות שבן דודי אֵיָה ואני אהבנו, באכזריות האופיינית לילדים, לשבת זה ליד זה, להחביא את החסידה הצייתנית מאחורי גבנו, לפתות את מוישל'ה בהבטחות שהחסידה איננה, ולאחר שהתקרב דיו, לתת דחיפה קלה לחסידה שמקורה הארוך והאדום הופיע בין ראשינו. הילד היה נס בבהלה, אך לא למד את הלקח והמעשה חזר על עצמו (אותו איה הפך בבגרותו לוותרניר ואף ניהל את המכון הוטרנירי הממשלתי). בשלהי הקיץ עזבה אותנו החסידה. אולי הצטרפה מחדש לאחיותיה?

תמונה ד': גשם מתחיל לרדת. אמי ואני ממהרים ללקט סירים ולפזר אותם בבית, באותם המקומות שבהם דלפה התקרה, כדי לקלוט את מי הגשמים (כשעברנו לירושלים והגשם התחיל לרדת, רצתי באופן אוטומטי להוציא סירים, אך אמי הסבירה לי שמכיוון שמעלינו יש עוד קומה, אין סיכוי שהתקרה תדלוף).

תמונה ה': במרחק לא רב נשמעות יריות. אמי מכבה את כל אורות הבית, תופסת אותי, ואנו נשכבים מתחת למיטת הוריי ומחכים שם עד יעבור זעם.

מעברים, הולדת שמוליק

לא עברה שנה באביחיל ושוב אנו עוברים, הפעם לירושלים. לדירה בקומה ב' ברחוב אלפסי שברחביה. הציקה לי המחשבה מה עלה בגורלה של החסידה. האם שבה אלינו לאביחיל? באותה שנה הובאתי לבית החולים אסותא בתל אביב ושם ניתחו אותי להוצאת השקדים והפוליפים, בתקווה שארפא מתחלואים שונים שלא הרפו ממני. היה זה האות לתחילתה של תקופה אומללה של דלקות אוזניים, שכללה שתי "פתיחות אוזניים" בהרדמה ומיררה את חיי עד שעברנו לפרדס חנה כעבור כמה שנים. התוצאות של דלקות אלה רדפו אותי עוד שנים רבות. חלק גדול משנת הגן האחרונה והשנה הראשונה בבית הספר עברו עליי במיטה.

בסוף השנה הראשונה שלי בבית הספר בית הילד בירושלים נפטר הדוד בלום, בעלה של סבתי, ואנחנו עברנו לתל אביב לגור איתה בדירתה הגדולה ברחוב מלצ'ט 8 כדי שלא תהיה בודדה. אני עברתי ללמוד במכינה ב' (כיתה ב') בגימנסיה הרצליה. הייתה זו דירת פאר, כולל טלפון (את מספרו, 2993, אני זוכר עד עצם היום הזה). למדתי שם שנה אחת בלבד, לפני שעברנו לפרדס חנה.

זיכרונות רבים יש לי כבר מאותה תקופה. הבולטים שבהם: מזכירת בית הספר שצעקה עליי כששמעה אותי מדבר עם אמי בטלפון באנגלית, ומאז לא הוצאתי מילה אחת בשפה זו עד שהתחלתי ללמוד אותה מחדש בכיתה ה'; קבלות השבת של כל הכיתות באולם הגדול ושירת "בואכם לשלום" למנגינה של ניסן כהן הברון; המורים הנהדרים למשפחת ברכוז (הסבא ובתו יהודית); האלימות הנוראה של אחד מחברי לכיתה (שהיה בנו של שופט ולכן לא ננקטה נגדו כל פעולה); ההתעקשות של סבתי שהמונח "ללמוד" פירושו ללמוד בעל פה, עד שהבאתי את המורה להסביר לה שלא בכך מדובר; משאית המשקה "צוף" שהתהפכה בקרן הרחובות מלצ'ט ובלפור והבכי ההיסטרי של בנו של מנהל המפעל, שגר קומה מעלינו; בישול ריבת הקומקוואט בדוד גדול מעל פרימוס בחצר, להפקת ריבה בכמות שהספיקה לנו לרוב תקופת מלחמת העולם השנייה – לצורך הבישול השתמשו בקונוסי סוכר עטופים בנייר כחול (ראיתי כמותם באוסטריה, שנים רבות לאחר מכן); הספר הראשון מספריית "שחרות" של הוצאת עם עובד, שהיה חלקו הראשון של "מסע הפלאים של נילס הולגרסן". ספרייה זו וכן הספרייה המקבילה של ספריית הפועלים ליוו אותי שנים רבות, ואני מתגעגע לחוויה של המתנה לספר חדש בקוצר רוח. כבר אז הייתי תולעת ספרים וקראתי כל מה שיכולתי להבין, כולל אנציקלופדיות ומילונים.

באפריל 1942 נולד אחי שמוליק, ובעוד אמי שוהה בבית החולים אסותא הייתה אזעקה והפצצה איטלקית על תל אביב. המצב (כפי שהתברר לי כשהתחלתי לקרוא את תולדות מלחמת העולם השנייה) לא היה מזהיר, בלשון המעטה. מסיבות שונות, הקשורות הן למלחמה

והן לריחוק ממקום עבודתו של אבי (שעסק באותה עת בהתיישבות בגליל העליון), החליטה המשפחה לעבור לפרדס חנה, ואכן עברנו לשם בסתיו אותה שנה. מעבר זה שינה ללא ספק את כל חי, ואני בטוח שלטובה.

2. נעורים בפרדס חנה

המעבר לפרדס חנה

הגענו לפרדס חנה לפנות ערב ביום סתווי, עם המשאית שהעבירה את כל הרהיטים, ואותי הוציאו לחצר כדי שלא אפריע. הבית שאליו עברנו היה הקדמי בחצר של משפחת ברגבור. מאחורי הבית הייתה חלקה לא גדולה של גידולים חקלאיים, ומאחוריה ביתה של משפחת ברגבור, שיועד ככל הנראה להיות רפת אבל הוסב למגורים. התגוררו שם ד"ר ברגבור, רופא במקצועו, אשתו (השנייה), בתו הבכורה קטי (ואולי כבר התגוררה במקום אחר) ואחותה הצעירה אסתר, בת גילי וכיתתי. הייתה זו משפחה יוצאת גרמניה, יקים, שהותר להם לצאת מגרמניה עם רכושם. ככלל, שכונתנו הייתה שכונת היקים בפרדס חנה, ואנו, ממוצא מזרח־אירופי, היינו החריגים בה. השפה המדוברת בשכונה הייתה הגרמנית, והאדיבות היקית הייתה ללא רבב. כשאמי או סבתי עברו ברחוב היה כל גבר מרים את מגבעתו ומקדים להן שלום.

יצאתי לחצר. פגש אותי ד"ר ברגבור ושאל אם אני מוכן לעזור בהוצאת הבוטנים מהקרקע. מובן שאמרתי שכן, והצטרפתי אל

אסתר בעבודה זו. האב הוציא את שיח הבוטנים בעזרת קלשון, ואנו נייערנו אותו על מנת לפורר את האדמה ולאחר מכן הפרדנו את הבוטנים מהשורשים. ד"ר ברגבור היה יקה קפדן והקפיד על נייעור השיחים עד הפירור האחרון. ריח האדמה, שזו אולי הייתה הפעם הראשונה שממש הרחתי אותו, השמש הסתווית, הרוח הקלה, העבודה בצוותא, העצמאות מהמשפחה, הריחוק מהממולה של הכנסת הריהוט מהמשאית והוויכוחים היכן להציב כל רהיט – כל אלה גרמו לי הרגשה נהדרת. קשה להאמין, אבל הרגשתי בריאות מתפשטת בגופי וחשתי שמחה רבה.

הבית שבו גרנו יועד תחילה למשפחת ברגבור, אך בשל מצבם הכלכלי הם נאלצו להשכיר אותו, שכן לד"ר ברגבור לא הייתה במושבה תעסוקה כרופא, והעיסוק בחקלאות (עזים, בוטנים, עצי פרי) לא הספיק לפרנסה. הבית כלל שני חדרי שינה, אחד להורי ולשמוליק ואחד לסבתי ולי, חדר אורחים גדול מאוד, שכלל שולחן אוכל נפתח לשיבתם של הרבה אנשים, ומרפסת סגורה בחלונות, ששימשה פינת אוכל והסבה כשלא היו אורחים וכעבור כמה שנים שימשה לי חדר שינה. הבית ככלל היה נעים ומרווח, אך במבט לאחור לא כלל כל פינה נפרדת להוריי, דבר שגרם למתיחויות. מהבית לרחוב (רחוב 500 בשמו המסורתי, רחוב הדקלים בשמו הרשמי) נמתח שביל בטון לא ארוך, ובימי הקיץ היינו מוציאים אליו שולחן לארוחת הערב. מתחת לבית שכן נחש שחור ("אוכל עכברים") שלא הפריע לנו ואנו לא הפרענו לו, וייתכן שמשום כך לא הייתה לנו בעיית עכברים בבית. הבית עומד על תלו עד היום, אם כי ממדיו קטנו בעיניי עם הזמן.

המרחק מהבית לבית הספר היה כקילומטר וחצי, שאותו עברתי ברגל מדי יום ביומו. לא היה כביש. זה נסלל שנים לאחר בואנו למושבה. אם היה מזל, יכולנו לתפוס טרמפ עם עגלה שנסעה למרכז, בדרך כלל להביא חלב למחלבה. אם היה יצול אחורי – היינו מתיישבים עליו (אני ומי עוד מהתלמידים שגרו במסלול לאורך הדרך). אם היה זה איכר סימפטי – לא היו בעיות. אם לא, הוא

היה מצליף בשוטו הארוך ממרום מושבו ומבריה אותנו, אבל לא לזמן רב. לבית הספר הלכנו נעולים, בחורף בנעליים או במגפי גומי ובעונות החמות בסנדלים. לאחר הלימודים הלכנו יחפים בימות החום, אלא אם כן הלכנו לפעולה בצופים (לשם השתייכות) או לנוער העובד, או שהתלוונו להורים ב"ביקור רשמי" (בשבת אחרי הצהריים).

כמדומה לי, איני זוכר זאת בבירור, שבית הספר פעל במשמרות, בגלל מחסור במקום. רק בכיתה ה' עברנו למבנה קבוע יותר. ארוחות הצהריים הוגשו בבית הספר, והיו לנו תורנויות בישול. בית הספר היה מקום מופלא בכל קנה מידה. הוא לא השתייך לכל זרם שהוא – למדו בו חילונים ודתיים והוא ענה לצורכי כולם. אף שאיני דתי, למדתי בו הרבה על ערכי היהדות, על סידור התפילה והתפילות הכלולות בו, על מנהגי הדת. בערבי שבת התקיימו בבית הספר קבלות שבת, ובימי חג הלכנו, מי שרצה בכך, לבית הכנסת. המועצה המקומית מימנה את ההכנה לבר המצווה, שסיפקו לנו מורינו. הרבה למדנו על סבלנות וסובלנות בבית הספר. מנהלו היה מר רוזן (בנו איתמר למד אתי בכיתה), שהיה קפדן אך דאגן אמיתי. לא אשכח את הפעם שנכנס לכיתה, כמדומה לי בכיתה ז', ושוחח אתנו על רגשות נחיתות ועל הדרכים להימנע מהשפעתם השלילית. הערתו כי כל אדם חווה בחייו רגש נחיתות, מסיבה אמיתית או מדומה, אך אפשר להתגבר על כך בעזרת מחשבה חיובית, השפיעה עליי מאוד, ולטובה.

לא הייתה אלימות, לא במושבה ולא בבית הספר, אבל החיים לא היו קלים לחלק גדול מהילדים. החקלאות לא ממש השתלמה. המושבה הייתה משופעת בפרדסים, אך לא היה אפשר לייצא את התפוזים בתקופת מלחמת העולם השנייה, והחקלאים שאירו את הפרדסים פרוצים, בכוונה, כך שכל מי שירצה יוכל לקטוף את הפרי כדי שלא יירקב על העצים. לאחר המלחמה תוקנו הגדרות והמצב חזר לתקנו. חלק מבני המשפחות התגייסו לצבא הבריטי, ואלה שנשארו מאחור סבלו מחוסר כיס.

אנחנו גרנו בפינת רחובות. משמאלנו היה מגרש ריק ולאחריו שני משקים, ובאלכסון היה שטח ריק עד קצה האופק. באחד מימי שישי שמענו לפתע רעש אדיר. רצנו לחלון וראינו מחזה מדהים: מספר עצום של טנקים מסוג שרמן התקרבו לשדה הריק והתמקמו בו, וכלי רכב משוריינים ואחרים התייצבו במגרש שבינינו לבין שני המשקים האחרונים במושבה ובשדה הענק שבאלכסון למגרשנו. הייתה זו תחילתה של התמקמות אוגדות שריון במה שנקרא אז מחנה 92, ואלפי חיילים התמקמו שם. היות שהיה זה בעיצומה של מלחמת העולם, רחשנו אהדה רבה לחיילים, וטיפחנו עמם יחסי שכנות טובים, ללא גדרות שחצצו בינינו. באותה עת גם הוקמו מחנה 80 (שקיים עד היום) ושדה התעופה הצבאי ליד קיבוץ עין שמר. מטוסי הליברטור הכבדים שהמריאו ממנו הרעישו כל היום והלילה.

קמתי הבוקר, בשלהי חופשת הקיץ של 2011, לאחר לילה חסר מנוחה. כמה אזעקות, ונפילות טילים ששוגרו מרצועת עזה, הדירו שינה מעינינו. אף שזמן חדלתי מלהתרגש ומלפחד מאזעקות אלה (ייתכן כי לגילי, 76, יש יד בכך), הדאגה לשלום משפחתי מציקה לי מאוד. "מגדל הפיקוח" המשפחתי, כפי שאני מכנה אותו, פועל במלוא עוזו, וכל אחד מוודא שלאחרים שלום. אחר כך אפשר לצאת מהמקלט וללכת לישון.

ואם כבר אני מספר בענייני נפילות טילים, כאן המקום להזכיר את שאירע לנו גם שנים ספורות לאחר מכן, בקיץ 2014. נסענו לקראת ערב לבקר חברה חולה שחזרה לביתה לאחר ניתוח. בדרכנו חזרה, בסביבות השקיעה, שמענו בחוץ, ברדיו ובטלפון אזעקת "צבע אדום". נשמענו להוראות, עצרנו את המכונית ויצאנו ממנה. היה זה בכיכר, במקום רחוק מכל בית ומקלט. נעמדנו ליד קיר שהגן על המדרכה, שכן לשכב על האדמה נראה לנו אבסורדי במידה מסוימת – לא ידענו אם יהיה מי שיעזור לנו לקום... לידנו נעצרו עוד שתיים-שלוש מכוניות. עמדנו והבטנו מערבה, לכיוון עזה.

ואז ראינו את הטיל – בוהק אם מאור השמש השוקעת ואם ממנוע הרקטה – שטס, כך נראה הדבר, ממש לכיווננו. לא היה מה לעשות, וכולנו הבטנו בו בדומייה בעודו מתקרב. ואז אירע הנס, וטיל "כיפת ברזל" ששוגר לעומתו רדף אחריו והצליח ליירטו. נכנסנו למכונית, התנענו והתחלנו לנסוע, ואז התחילו להגיע הטלפונים, גם מהחברים שאצלם היינו וגם מבני המשפחה, שכנראה חשו שמשהו לא היה בסדר אצלנו. נראה שהגיל עשה את שלו, כי אפילו עדנה הייתה רגועה. אך לא כך בני המשפחה.

היכרות עם חיילים בריטים

היו לנו קשרים מצוינים עם החיילים הבריטים ששכנו לידנו. ה"מוסדות הלאומיים" ציוו על הכנסת אורחים, ובעיקר על הפסקת כל פעולות האיבה נגד השלטונות הבריטיים בארץ־ישראל, ואם כי האצ"ל והלח"י לא צייתו להוראה, היישוב ככללו עמד מאחוריה. היות שהן אמי (שגדלה בארצות דוברות אנגלית) והן אבי (שלמד בארצות הברית) דיברו אנגלית מושלמת, וגם סבתי, שהצטרפה למשפחה דוברת אנגלית עם נישואיה לשמואל בלום, דיברה אנגלית טובה בהחלט, היה להם קל למלא אחר הוראת האירות. אני זוכר ערבים שבהם קצינים אנגלים התארחו בביתנו, ולאחר ארוחה טובה הקשיבו לקונצרט בנגינתה של אמי, לפעמים הצטרפו אליה בשירה, ממש מקצועית. היו אלה ברובם המכריע אנשי מילואים בעלי מקצועות חופשיים, כגון רופאים ומהנדסים, שגויסו ונשלחו אל מעבר לים. האטיוד השלישי של שופן היה אחד השירים האהובים עליהם.

בגלל הבדלי המעמדות, לא התארחו בביתנו קצינים ובעלי דרגות אחרות בו בזמן. אלה האחרונים לא קופחו, וגם איתם נוצר קשר טוב. קשרים טובים במיוחד נוצרו עם קורפורל (רב־טוראי) סקוטי, שהיה האחראי על הדואר ביחידתו. שמו היה דאגלס סימפסון, מגלזגו, נשוי ואב לתאומות שנולדו יום אחרי שנשלח אל מעבר לים. הוא היה ממש בן בית אצלנו, יצא ובא כרצונו, היה אסיר תודה